

СЕР РОЏЕР СКРУТОН (1944–2020)

У недељу 12. јануара, у 75. години преминуо је британски филозоф сер Роџер Скрутон (Roger Scruton), најзначајнији савремени представник традиционалног конзервативизма. Свако ко се интересовао за политичку филозофију, а посебно за конзервативну мисао, морао се срести са његовим именом, односно неким од његових дела. Ипак, Скрутон је био много више од обичног специјалисте или политичког проповедника чији је циљ задобијање присталица и стварање верника. Загледан у вечна питања која окружују људско постојање, Скрутон је написао значајне књиге из историје филозофије, етике и естетике; писао је о праву, култури, музици, архитектури, вину, лову, екологији, сексуалности, пессимизму, души света, људској природи, цркви и Богу; аутор је неколико романа; творац је две опере, као и документарца о лепоти који је урађен за Би-Би-Си. Иза Роџера Скрутона је остало више од педесет књига, као и безбројна предавања, есеји и чланци. У његову заоставштину мора се уврстити и часопис *Salisbury Review* који је основао још 1982. године и који и данас излази. Све то га је чинило једним од највишестранијих и најпродуктивнијих филозофа нашег времена.

Његов глас имао је тежину и ван његове домовине. Са пажњом су га слушали у САД, Мађарској и Чешкој, где је још у време владавине комунистичке диктатуре више пута организовао приватне семинаре учествујући на тај начин у изградњи алтернативне јавности тих земаља, што је у то време са собом повлачило и немали ризик. Полиција је неколико пута приводила присутне, а Скрутон је био депортован из Чехословачке. У време када се многи труде да се представе као бунтовници, једва да се неко од њих може похвалити да је икада био у ситуацији да забрањене књиге лично преноси у земље с оне стране Гвоздене завесе. Ипак, Скрутон је тада личним примером указао на везу између мисли и чина. Његови поштоваоци широм света слажу се да су његова постигнућа изузетна, а један бивши студент назвао га је „човеком већим од свог времена”.

Конзервативна филозофија била је тема која је Скрутона окупирала током читавог живота. Једна од његових првих књига, и уједно најпознатије дело, носи наслов *The Meaning of Conservatism* (1980). Већ тада је било јасно да је реч о филозофу који стоји насупрот духу времена, јер Скрутон не само да је био у опозицији према доминацији левице, него се изазивачки поставио и према свима онима који су конзервативизам желели да сведу на паролу о међународном слободном тржишту и личној слободи, односно онима који су конзервативну мисао изједначавали са одбраном *statusa quo* или политиком конзервативне странке. Следиле су књиге *Conservative Thinkers: Essays from The Salisbury Review* (1988), *Conservative Thoughts: Essays from The Salisbury Review* (1988), *Conservative Texts: An Anthology* (ed.) (1992), *A Political Philosophy: Arguments for Conservatism* (2006), *How to Be a Conservative* (2014). Последња Скрутонова књига *Conservatism: An Invitation to the Great Tradition* (2017) такође се бавила конзервативном традицијом, односно њеном предисторијом, развојем и садашњим стањем.

Рођен 1944. године Скрутон је припадао генерацији образованој у левичарском духу. Отац му је био социјалиста, синдикалац и члан лабуристичке странке, а Роцер је у Кембриџу као студент био близак левим идејама. Како је сам говорио његово окретање конзервативизму било је плод личног искуства. Маја 1968. године Скрутон је у Паризу гледао до чега је довела идеологија нове левице и њени свеобухватни пројекти. Посматрао је неред, нападе на полицију и аутомобиле у пламену, на чијој ватри је требало да сагори читав свет да би се изградиле утопије које су постојале само у главама левичарских политичких пророка. Истовремено је слушао те исте пророке који су са удобних позиција оне „самозадовољне хулигане средње класе” и рушитеље бранили као борце за „слободу”, „једнакост” и „социјалну правду”. Згађен над оним што је чуо и видео, Скрутон се тада окренуо свом знаменитом земљаку Едмунду Берку, који је више од 150 година раније слушао сличне демагоге и гледао исте острашћене фанатике. Како је сам истицао, изненада је схватио да је на другој страни и да он жели да чува ствари, а не да их руши. Тада је разумео значај очувања духовних ствари у немирним временима, односно колико је добре ствари лако уништити, а тешко изградити, што посебно важи за ствари које су колективна имовина, као што су мир, слобода, закон, јавни дух... Стога је прихватио да буде бранилац ауторитета и послушности. Постало му је јасно и да је жеља да се оно конкретно, блиско и познато разори у име апстрактног и непознатог, односно у име магловитих обећања, не само израз глупости и неодговорности, него и врло

опасна заблуда. Разумео је и да је слобода могућа једино као конкретна слобода у оквиру поретка и закона, те да без институција човек не постоји као свесни субјект. Проучавање енглеске правне традиције *common law*-а, уверило га је да власт и насиље нису иста ствар, да се институције и правила не намећу, него да органски и спонтано настају одоздо. Своје схватање конзервативизма Скрутон је темељио на традицији *Habeas corpus*-а. То није била некаква безнадежно апстрактна и посвуда важећа сува доктрина конзервативизма, него покушај очувања сопственог наслеђа и традиције којој је припадао. На модерне проблеме покушавао је да даје специфичне одговоре са његовог, енглеског становишта. Било је у томе извесне скромности и уздржавања од општеобавезујућих решења. Париско искуство одвело је Скрутона у конзервативни табор, али му је такође указало на последице левичарских учења, односно опасност коју она представљају за опстанак једног друштва. За разлику од бројних интелектуалаца на Западу, Скрутон је знао шта је комунизам. Левичарским мислиоцима (Грамшију, Хабермасу, Фукоу, Дворкину, Сартру, Алтисеру, Лукачу и другима) Скрутон је посветио књигу *Thinkers of the New Left* (1985) у којој их је изложио оштрој критици. Интелектуалистичкој моди и новим, заводљивим, али погрешним идејама супротстављао је стару, досадну, али истиниту филозофију. Та књига му није створила пријатеље у већински левичарској академској јавности. Напротив, она је штетила његовој каријери. Истовремено, та књига, настала девет година након Солжењициновог захтева да се не живи у лажи, била је акт пркоса и непристајања. Скрутон се није склањао од јавне полемике, него је својим животом и делом сведочио да конзервативизам није незамерање и конформизам. Његов *Salisbury Review* био је далеко од тога да чини уступке тачеризму, са којим се могао сложити само делимично и коме је умео да упутити озбиљне прекоре. Иако неподмитљиво чврст у сопственим уверењима, Скрутон је био далеко од било какве идеолошке заслепљености. Његов конзервативизам умео је да пронађе делиће истине и у противничким позицијама и да их прихвати. Сматрао је да су људи конзервативни у оним стварима које воле и које добро познају. Заљубљен у енглеску провинцију одбијао је да еколошко питање препусти левичарима и онима који своје идеолошке циљеве маскирају зеленим покривачем. Насупрот левичарском екологизму истицао је љубав према дому (*oikophilia*). Конзервативно схватање екологије изложио је у књизи *Green Philosophy: How to Think Seriously About the Planet* (2011).

Посебну пажњу Скрутон је поклањао питању нације, односно одбрани националне државе, која је за њега била важна

тековина Запада која га разликује од остатка света. Наглашавао је да идеја грађанства зависи од постојања нације и дељеног начина живота, а да правни поредак почива на територијалности, односно на постојању јасних граница у оквиру којих поредак важи. Сматрао је да национална држава није одговорна за тоталитаризме XX века, напротив невољу је видео у опадању снаге националне државе, јер тек обескорењеност ствара атомистичке индивидуе које затим мобилишу тоталитарни покрети. У складу са тим, био је и скептичан према глобализацији, односно оним тенденцијама које значе брисање и разлагање културних специфичности. Без заједнице и једног саморазумљивог „ми”, без базичног консензуса и поверења унутар заједнице сама од себе отпадају и сва друга политичка питања. Бранећи националну државу, Скрутон је јасно стајао против бриселске уније и био један од најважнијих заговорника изласка Британије из ЕУ. За Скрутона није било никакве сумње да читава европска цивилизација зависи од опстанка националних граница и националне државе, те да је Европска унија која је намерила да избрише националне границе сама највећа претња демократији. Сама Унија створила је класу политичара који више никоме не одговарају. Истовремено је чврсто стајао у супротности према идеологији мултикултурализма и упозоравао на разорне последице политике отворених граница. Поред политике, Скрутонова преокупација било је и питање лепоте, односно критика естетског релативизма, а у неколико последњих година посветио се и религијским питањима. У извесном смислу, код Скрутона је политика увек играла подређену улогу у односу на културу, уметност, религију, породицу и пријатељство, јер ту се стварају и преносе наше вредности, а не у области политике и економије. Скрутон се плашио друштва у коме нема ничег светог, нема љубави, лепоте и среће, већ се све своди на економију и забаву. Као и Тома Аквински, веровао је да без лепоте не може бити ни живота. Сматрао је да у животу постоје многи циљеви чије испуњење не зависи од економије, те је победу економије над политиком држао за опасну и суштински дехуманизујућу. Економским експертима је замерао да никако не схватају да *oikonomia* без *oikos*-а престаје да буде практична наука и постаје идеологија. Био је дубоко свестан да се ствари највише вредности, оне до којих нам је највише стало, морају држати подаље од логике тржишта. Свете ствари немају цену.

Изражена својственост, неконформизам и суверено држање донели су Скрутону много тешкоћа у животу. Па ипак, и поред бројних напада његово дело није могло остати без заслужених признања, која су у већем броју стизала из

иностранства – Чешке и Мађарске. Због заслуга на пољу филозофије, подучавања и јавног образовања Скрутон је 2016. године понео титулу сера. Ипак, ни витешка титула није значила да су напади на Скрутона и етикетирања престали и остао је осећај да је он у својој земљи остао недовољно прихваћен. И почетком 2019. године „молио се да Велики Инквизитор кога су устоличиле друштвене мреже пронађе другу мету”, а хајци на њега су се придружили и поједини функционери торијевске странке. Како је констатовао Даглас Мареј, Скрутону је даван простор у медијима само када је требало „разоткрити десничарско чудовиште”, што је био случај и са последњим интервјуом који је дао. Познајући комунистички тоталитаризам и његову, како је говорио, мрачну и безличну силу која жели све да контролише, Скрутон је са зебњом посматрао успостављање истих образаца, истог хистеричног лова на вештице и истог достављачког говора на Западу. Сматрао је да су сада баш на Западу потребни онакви семинари какве је некада организовао у Прагу и Брну. И тада је Скрутон за своје друштво бирао оне „злочинце“ чији се „злочин” састојао у томе што су изговорили погрешну реч, читали погрешне књиге и разговарали са погрешним људима. Судићи према ономе што су о њему рекли људи који су га познавали, Скрутон је по природи био далеко од било какве огорчености. Он није био пророк који је желео да прогони невернике. Писао је да „посао конзервативизма није да исправља људску природу или да је обликује у складу са некаквим концепцијама о идеалном рационалном бирачу” него да „покушава да разуме како друштва функционишу и да направи простор потребан за њихово успешно деловање”. Био је скроман, добронамеран, задовољан и захвалан онако како могу бити задовољни људи који су помирили са несавршеношћу света и који су у њему умели да пронађу ствари које у живот уносе смисао и које свет чине домом, а не кавезом. Налазио је утеху и у неудобним истинама. „Упркос свему, има много тога на чему треба да будем захвалан” записао је у својим последњим данима. Фарму на којој је живео називао је „Скрутопија”. До краја живота уживао је у лову на лисице.

У једном кратком осврту на Скрутоново дело, берлински професор Тил Кинцел назвао је Скрутонову филозофију „конзервативизмом на највишем замисливом нивоу”. Одласком Роцера Скрутона Британија је изгубила великог филозофа, а конзервативна мисао једног од својих најинспиративнијих заступника.

Др Душан Достанић,
Институт за политичке студије, Београд